
Les noves edicions de la poesia de Miquel Costa i Llobera.

Miquel COSTA I LLOBERA. *Poesies* (1885).

Edició crítica de Joan Mas i Vives.
Palma: Fundació Rotger-Villalonga /
Leonard Muntaner Editor, 2003.
268 p.

Miquel COSTA I LLOBERA. *Líricas*. Edició crítica de Maria del Carme Bosch.

Palma: Fundació Rotger-Villalonga /
Leonard Muntaner Editor, 2004.
270 p.

Miquel COSTA I LLOBERA. *Poesia completa*. Edició de Gabriel de la S. T. Sampil. Pollença: El Gall Editor, 2004. 1175 p.

Entre l'1 i el 4 de desembre de 2004 va celebrar-se a Palma i a Pollença el congrés «Joan Alcover, Miquel Costa i Llobera i els llenguatges estètics del seu temps» organitzat pel Departament de Filologia Catalana de la Universitat de les Illes Balears i la Càtedra Alcover-Moll-Villan Gómez, en commemoració del 150 aniversari del naixement dels dos poetes cabdals del corrent poètic conegut amb el nom d'Escola Mallorquina. A banda de l'innegable interès de les ponències i de les comunicacions que es van llegir —així com de l'exposició que, paral·lelament, va organitzar-se, «Joan Alcover & Miquel Costa i Llobera: classicisme i modernitat», comissariada per Llorenç Soldevila— el congrés també va ser el marc en què van presentar-se dos nous llibres de Costa i Llobera, *Líricas* i *Poesia completa*, que evidencien l'interès que ha despertat els

darrers anys, sobretot entre els estudiosos, la figura del canonge pollencí.

El primer dels llibres forma part de l'edició crítica de les *Obres Literàries* de Miquel Costa i Llobera, dirigida per Joan Mas i Vives. L'ambiciós projecte consta de deu volums que n'exclou, tanmateix, l'interessantíssim epistolari: *Poesies* (1885), *De l'agre de la terra*, *Líricas*, *Tradicions i fantasies*, *Horacianes*, *Poesies* (1907), *Visions de Palestina*, *Poesies disperses*, *Traduccions poètiques* i *Obres en prosa*. D'aquestes *Obres Literàries*, fins ara només n'han aparegut els volums primer i tercer, a cura de Joan Mas i Vives i de Maria del Carme Bosch, respectivament. Cal recordar que existien dues edicions anteriors de les obres completes de Costa: la realitzada per la Il·lustració Catalana el 1923 i 1924, poc després de la mort del poeta, a càrrec de Francesc Matheu; i la de l'Editorial Selecta, l'octubre de 1947, arran del vint-i-cinquè aniversari del seu traspàs, a cura de Bartomeu Torres Gost amb la col·laboració de Joan Pons i Marquès i Miquel Batllori, i reeditada el 1994 per les Fundacions Antoni Maura i Rotger-Villalonga. L'edició de 1923-1924 es dividia en quatre volums: el primer contenia *Poesies* i un estudi biogràfic de Joan Alcover; el segon, *De l'agre de la terra* i *Tradicions i fantasies*; el tercer, *Horacianes*, *Visions de Palestina* i una secció que duia per títol «Parlaments»; i el quart, la traducció dels *Himnes de Prudenci* i *Líricas*. En canvi, l'edició de 1947, que constava d'un únic volum de 1184 pàgines a doble columna, distribuïa el material literari en funció de la llengua (catalana i castellana) i el gènere (poesia i prosa). La poesia era

ordenada seguint un criteri mixt (cronològic i temàtic), mentre que la prosa incloïa parlaments, pròlegs, crítiques i l'epistolari amb les cartes adreçades a Antoni Rubió i Lluch i Joan Rosselló de Son Forteza.

L'aparició de *Poesies* el 1885 es considera per la crítica com el punt i final de la primera etapa de la producció de Costa: immediatament després de veure la llum l'obra, el poeta s'embarcarà cap a Roma on havia de residir durant cinc anys i ordenar-se sacerdot. En el documentat i útil estudi que precedeix l'edició, Mas repassa el procés compositiu del llibre i n'assenyala el motiu de la seva publicació: el desig de Costa d'orientar la vida cap al sacerdoci i, per tant, el trencament amb les activitats anteriors. De tota manera, Costa no recull tot el que havia escrit o, almenys, el que havia donat a conèixer en diaris i revistes entre 1871 i 1885 sinó que en fa una selecció. Mas també dona resposta als criteris en què va basar-se el poeta per efectuar la tria. En primer lloc, només va antologar l'obra catalana i, segonament, va rebutjar, per motius morals, les composicions amb connotacions sensuals o paganes (com la cèlebre «Oda a Horaci»). La selecció presenta bona part dels poemes pels quals ha passat a la posterioritat («Lo pi de Formentor», «Damunt l'altura» o «Miramar», entre d'altres). També s'analitzen, amb l'ajut de les afirmacions de Costa contingudes a la correspondència amb Ramon Picó i Campanar i Joan Estelrich, els fonaments de què parteix a l'hora de crear les composicions, així com les lectures que es detecten al llarg d'aquest procés: els

poetes més representatius de l'antiguitat clàssica (Virgili, Horaci, Ovidi) i els més importants dels segles XVIII i XIX, principalment francesos (Hugo i Lamartine) i italians (Manzoni i Leopardi).

Mas comenta a les pàgines inicials el paper que té el paisatge de Formentor i les comarques pollencines en aquests poemes primerencs, tot seguint la premissa de Josep M. Capdevila per a qui l'art i la natura són la font de la inspiració del poeta. Per aquesta raó, un dels apartats més interessants de la introducció és l'anàlisi dels plantejaments artístics de Costa: aquests no encaixen en el context literari de l'època, dominat pel realisme i el naturalisme, però tampoc no combreguen amb la literatura jocfloralasca d'arrel romàntica, de la qual discrepa tant per l'excessiva dependència de la poesia popular i del romanç com per l'escassa cura formal. Mas sintetitza els trets que conformen la lírica de Costa: «Sinceritat, poesia, íntimament viscuda sense caure en el sentimentalisme malenconiós que transporta a una regió superior» (p. 28). I els corrobora amb la lectura de passatges de l'epistolari: a través de les lletres se'ns mostra un poeta líric, modern i cristià, alhora que poc imaginatiu i fantasiós (creia no estar dotat per al conreu de la poesia narrativa, tot i que «La deixa del geni grec» ho desmentirà). La llengua i la mètrica són, per al crític, dues de les aportacions fonamentals del recull a la poesia del seu temps. Un model lingüístic que destaca per la seva correcció i seguretat, ben distint de l'emprat per la majoria de poetes coetanis. També hom passa revista a la riquesa mètrica, que

relaciona amb les afirmacions expressades a la conferència *La forma poètica*, que pronunciarà el 1904 a l'Ateneu Barcelonès: cada tema exigeix una forma específica, cosa que evidencia una notable preocupació formal i l'ús d'uns models que no provenen de la tradició catalana (com l'eneasíl·lab).

El darrer apartat de l'estudi està dedicat al comentari dels motius temàtics de *Poesies*. D'antuvi Mas remarca que es tracta més d'un aplec de poesia dispersa que no pas d'un recull unitari ja que hi trobem des de composicions escrites en plena joventut fins a d'altres immediatament anteriors a l'anada a Roma. De tota manera, precisa que «essencialment tots els poemes estan construïts a partir de dos pols de tensió molt clars: d'una banda, el món immediat, concret, físic, de vegades quotidià, i de l'altra, l'aspiració a un "més enllà", a un espai llunyà, de vegades metafísic, de vegades transcendent, adés imprecís i difuminat, però també algun cop intuït amb una precisió gairebé absoluta, pròxim i inabastable.» (p. 49). Els temes i motius són diversos: el paisatge, que esdevé un símbol; la identificació d'un jo amb el poeta («Lo pi de Formentor» és una reflexió sobre la poesia i el poeta); la utilització de formes narratives de tercera persona («L'arpa», una reinterpretació del tema patriòtic propi dels Jocs Florals); les qüestions ideològiques, deutors del seu temps («Tenebres» és la resposta de Costa a l'onada de racionalisme i d'escepticisme que creia que amenaçava la societat de l'època) o, per últim, els assumptes merament circumstancials.

Líricas és el segon volum de les *Obres Literàries* de Miquel Costa i Llobera que fins avui ha vist la llum. L'integren quaranta-nou composicions, escollides no pel mateix poeta sinó pel pare Restituto del Valle Ruiz, qui també n'escriurà el pròleg. Cronològicament és el tercer recull publicat per Costa i el primer i únic que ho serà en castellà. De tota manera, el poemari no conté tota la producció de l'autor en aquesta llengua, que no abandonarà fins a 1906. Entre l'edició de *Poesies* i la de *Líricas*, com posa de relleu Bosch a l'excel·lent introducció, s'han escolat dos fets importants en la trajectòria biogràfica de Costa: l'estada de cinc anys a Itàlia i l'assumpció del sacerdoci. L'estudi ressegueix amb precisió els tres estrats compositius del llibre, que abasten un període de vint-i-dos anys, tot documentant la data i el lloc en què els poemes es van donar a conèixer. Un primer grup l'integren els textos escrits amb anterioritat a l'estada a la ciutat eterna —poemes de 1876, com «Oyendo música» o de 1881, com «Miguel Ángel»— coetanis als de *Poesies* i que permet desfer un tòpic recurrent a la bibliografia de Costa com és el d'afirmar que *Líricas* va ser redactat íntegrament a Roma. Fins i tot, es formula la hipòtesi que les versions castellanes dels poemes apareguts a *Poesies* podien haver estat realitzades ja abans de 1885. Un segon grup el conformen els poemes escrits a Roma entre 1885 i 1890: a judici de Bosch un dels més interessants és «En las cascadas de Roma», del qual efectua una minuciosa lectura. El tercer grup serien els poemes redactats entre 1890 i 1899, circumstancials, i derivats de la condició sacerdotal de Costa.

L'estudi de Bosch també analitza la recepció immediata de *Líricas*. Per tal de contextualitzar l'obra, remarca la coincidència entre la data de publicació, 1899, i la pèrdua de les darreres colònies espanyoles d'Ultramar, cosa que li permet relacionar el poeta amb l'atmosfera de desencís pròpia de la que s'ha anomenat Generació del 98; i ho exemplifica amb la composició «A Fray Luis de León» per la crisi de valors que reflecteix. Una de les qüestions recurrents en la recepció del poemari és si la seva vàlua és superior a l'obra catalana que Costa havia donat a conèixer amb anterioritat. Els testimonis aportats (Estelrich, Menéndez Pelayo, Mistral) responen negativament la qüestió. Per tot plegat, Bosch planteja la idea que si Costa va donar a la impremta un llibre de versos castellans va ser per un doble motiu: un de personal, complaure el seu pare, que li demanava un llibre en aquest idioma; i un de cultural, la llengua de prestigi a Mallorca durant el període d'escriptura del recull no era pas la catalana. Bosch també aporta la notícia de la inclusió de poemes de *Líricas* a l'antologia de Juan Valera *Florilegio de poesías castellanas del siglo XIX*. L'escassa incidència del llibre, com ho testimonien els extractes que ofereix de l'epistolari, i la seva no inclusió sistemàtica, amb l'arribada del nou segle, a les antologies poètiques castellanes, ajuden a explicar els motius pels quals Costa deixarà de banda el castellà com a llengua poètica.

Bona part de les pàgines de la introducció estan destinades a comentar les influències i el rerefons de *Líricas*. Alguns dels noms que s'esmenten havien apare-

gut a l'estudi de Mas a *Poesies* ja que, com hem apuntat, hi ha textos d'ambdós reculls que presenten una redacció simultània. A *Líricas* hi trobem la novetat dels clàssics castellans com Jorge Manrique o dels místics fra Luis de Granada, sant Joan de la Creu o santa Teresa de Jesús; igualment es detecten les lectures de Heine, Manzoni, Carducci o Verlaine. Ara bé, la gran aportació de Bosch en aquest terreny rau en la descoberta del sacerdot veronès Giacomo Zanella, un poeta de segon ordre amb qui Costa mantindrà una notable afinitat temàtica. Bosch també assenyala els motius predominants del recull: els de procedència clàssica i els lligats al món bíblic; «En las catacumbas de Roma», per la recreació que efectua de l'època dels primitius cristians, esdevindrà l'enllaç entre aquests dos mons. També s'hi troben altres motius: el misticisme, el colossalisme, la moralitat, l'autobiografia o el paisatge. Punt i a part són les traduccions: n'hi ha de poemes catalans en què la comparació fa empal·lidir la versió castellana enfront l'original; d'altres, en canvi, no són de textos propis (Schiller, Fastenrath, Zanella). L'apartat que clou l'estudi està dedicat a la mètrica i desfà un altre equívoc: associar els noms de Carducci i de Manzoni a les composicions paradigmàtiques del recull quan el que hi predomina són les formes dels poetes espanyols del Segle d'Or, la qual cosa explica per què les formes més emprades són el sonet, el romanç o la lira.

Pel que fa als textos de *Poesies* i *Líricas*, hom parteix de la lliçó de cadascun dels poemes tal com va aparèixer a la primera edició del llibre. L'ortografia ha

estat adaptada a la normativa vigent, tot intentant respectar el màxim possible la llengua original. És, per tant, amb la finalitat de no introduir canvis que afectin aspectes mètrics o lingüístics no estrictament ortogràfics que no s'ha normalitzat l'escriptura de mots com «montanya», «cubrir» o «hu»; de tota manera, creiem que podien haver-se substituït per les formes equivalents normatives sense alterar significativament la lliçó final. Els dos volums es completen amb una relació dels manuscrits i de les edicions i, en apèndix, es proporcionen els textos crítics contemporanis més importants que han generat els reculls —la majoria dels quals són de difícil accés als estudiosos— i que en permeten resseguir la recepció contemporània.

El darrer volum que ressenyem és una nova edició de la *Poesia completa* de Costa i Llobera. El text ve precedit d'un pròleg del curador, Gabriel de la S. T. Sampil, que esbossa la trajectòria poètica de l'autor. El títol, «La Musa i l'Àngel», fa referència a la dualitat que impregna l'obra de Costa: el romanticisme i el classicisme, d'una banda, i, la moral cristiana, de l'altra. A la dicotomia s'hi podrien afegir altres trets que caracteritzen la poesia de Costa: la profunditat de contingut, la perfecció lingüística, la interpretació simbòlica del paisatge o la mestria en la forma. Uns elements que ja són presents a *Poesies* i que travesaran tota la producció. Sampil du a terme un repàs del contingut de cadascun dels poemaris. Són interessants les consideracions que efectua sobre *De l'agre de la terra* i *Tradicions i fantasies*: tot i que el mateix poeta els considerava lli-

bres fallits, del darrer posa de relleu la seva relació amb els *Poemes fantàstics*, de Tomàs Aguiló —dues obres inspirades en les balades fantàstiques alemanyes— i en valora el poema «Orfeu», que li serveix per a lloar la valuosa tasca de Costa com a traductor, un mèrit que se li ha reconegut poc. O bé el comentari que efectua de les *Visions de Palestina*: no considera les composicions poemes en prosa sinó poemes en vers molt llarg, de procedència hebraica, sense rima ni mètrica, que se serveixen del recurs del paral·lelisme conceptual i sintàctic.

De tota manera, el més interessant de *Poesia completa* és l'edició que ens proposa Sampil. Pel que fa al text base, hom parteix de l'edició de Bartomeu Torres Gost publicada el 1947 per l'Editorial Selecta, convenientment depurada dels errors d'impremta. De manera semblant a Torres, Sampil distribueix la producció poètica en funció de la llengua de redacció, catalana i castellana, amb un apèndix que inclou la versió italiana que va realitzar el poeta de l'«Oda a Horaci». L'ordenació dels poemaris és, igualment, cronològica. Seguint el criteri de Torres, que recollia un desig que havia expressat el mateix Costa a Francesc Matheu amb motiu de la publicació d'una extensa antologia de la seva obra poc abans de la seva mort, manté *Horacianes* i *Visions de Palestina* com a reculls independents i autònoms mentre que la resta de la producció la divideix en *Primerenques* (*Poesies* [1885] i composicions no aplegades en volum), *Tradicions i fantasies* (que recull bona part de la poesia narrativa) i *Tardorals* (la segona part de *Poesies* [1907] i els textos coetanis que van romandre

dispersos). Tanmateix, l'editor exclou, pensem que erròniament, els pròlegs i les notes de Costa a cada llibre. Si despleguem el contingut de *Poesia completa*, *Primerenques* inclou els poemes de l'edició de 1885 de *Poesies*, amb l'afegit de dos poemes de la mateixa època que van ser incorporats a la segona part de la reedició de 1907; la poesia «La primera llàgrima», l'única de l'edició de 1885 que va ser suprimida en la de 1907; i els textos anteriors a 1890 no recollits en volum. A diferència de Torres que incorporava tots els textos no recollits en volum en un únic apèndix, Sampol, amb bon criteri, ha optat, en funció de la data d'escriptura, de dividir-los entre *Primerenques* i *Tardorals*. També, i amb això s'aparta novament de l'edició de Torres, que incloïa les primitives versions de «La vall» i «El pi de Formentor», l'editor només presenta dues versions d'una mateixa composició: «La donzella i la cançó» que considera la seva reescriptura en «Lo que diu una cançó», inclòs dins *Tradicions i fantasies*, un poema diferent. Pel que fa a l'apartat de poesia narrativa, que edita amb el nom genèric de *Tradicions i fantasies*, el conformen «La llegenda del Puig de Pollença», els tres poemes de *De l'agre de la terra* («La gerreta del catiu», «La maina» i «Castell del Rei») i tots els de *Tradicions i fantasies* que no van passar a formar part de l'edició de *Poesies* de 1907. Mentre que *Horacianes* no presenta cap variació significativa respecte a edicions anteriors, *Tardorals* recull la poesia de maduresa escrita entre *Horacianes* i *Visions de Palestina*. L'apartat es completa, igual que *Primerenques*, amb els poemes no recollits en volum. Sobre el trac-

tament de les *Visions de Palestina*, els textos són editats com si fossin en vers, apartant-se del criteri del mateix Costa, que l'havia donat com a prosa perquè era tradició a l'època. El bloc dedicat a la poesia en català es tanca amb les «Cançons corals religioses», la versió dels *Himnes* de Prudenci i les traduccions no aplegades en volum, que no inclou, amb bon criteri, les traduccions que Costa va decidir mantenir en els volums primigenis, a diferència del que s'havia fet el 1947. Pel que fa a la poesia castellana, es reproduïx el volum *Líricas* i, en apèndix, la poesia no editada en volum, sigui original o traducció. Un dels aspectes més celebrats del volum és que dona a conèixer vint-i-tres textos nous. S'ha, però, de precisar: la majoria no són estrictament inèdits sinó que havien vist la llum en publicacions periòdiques com *Museo Balear* o en volums col·lectius; la seva publicació, tanmateix, revela un bon domini de la bibliografia del canonge pollencí per part de Sampol. Ara bé, l'interès d'aquests poemes és força escàs i no creiem que aportin res de nou a la fama poètica de Costa.

Ja finalitzant i amb relació als criteris seguits per Sampol a l'hora d'editar els textos, caldria formular-ne algunes observacions. Amb intenció divulgadora, ha apostat per regularitzar l'ortografia, fins i tot en casos com «balma» i «falç», malgrat que aconsella llegir «bauma» i «fauç» per mantenir la rima amb «Jaume» i «suaus». Seguint el mateix criteri que Mas a *Poesies* conserva l'escriptura de mots com «cascates», «claretat», ja que els canvis introduïts modificarien la pronunciació, o les de

«traïdor» i «ruïna» per qüestions mètriques. A més, manté el substantiu «chor» amb grafia etimològica perquè, en alguns poemes, «podria induir a confusió amb la víscera» (p. 35). I, per extensió, edita, sense gaire fonament, «choral» i «choreu» (equivalent a «troqueu»). Quant als noms propis, el topònim «Pareis» es grafia «Parells» perquè així ho escriu Costa en el seu dietari i en una versió publicada del poema, en contra del que és habitual i avalat, a més, per l'*Onomasticon Cataloniae*. Aquest zel en la correcció fa que també es catalanitzin altres topònims com, per exemple, «Pollentia» que passa a ser «Pol·lèntia». Pel que fa al lèxic, Sampol esmena els castellanismes «reinar», «casi» o «cisne» per les pertinents formes catalanes perquè Costa les va emprar en altres poemes; la premissa, però, fa que no s'alterin altres mots com «ciprés». Tot i aquests retrets, no podem deixar de remarcar la importància d'un volum que posa novament a l'abast dels lectors el conjunt de la poesia de Costa, mentre esperem el punt i final de les *Obres literàries*. I per acabar, plantejem una proposta que és, alhora, un prec: quan trigarà a publicar-se una edició —crítica i fiable— de l'obra poètica de Joan Alcover i del seu llibre magne, *Cap al tard*?

Josep CAMPS i ARBÓS
(IES La Serra, Mollerussa)

Edició rigorosa de La punyalada de Marià Vayreda

És important que s'hagi publicat una edició fiable de *La punyalada* de Marià Vayreda.¹ Important i meritori. Totes les edicions que s'havien fet fins ara reproduïen la de Francesc Matheu (Il·lustració Catalana, 1904) que, tot i seguir substancialment els textos més fiables que es conservaven de Vayreda, hi introdueix criteris lingüístics propis que alteren els originals sense que l'autor, que havia mort a Olot el 1903, pogués sancionar-ho.

De fet, la història del text és intricada i comptem amb els testimonis textuais d'aquest llarg procés: un esbós inicial de la novel·la² —un manuscrit de trenta-tres fulls que inclou un prefaci i onze capítols sinòptics—, dos manuscrits bàsics —el més antic, de seixanta-cinc planes, i el més pròxim al text definitiu, de tres-cents cinc pàgines, que inclou nombroses modificacions de l'autor—, ambdós conservats a la Biblioteca Marià Vayreda d'Olot, les galerades d'una part del capítol VII i de tot el capítol vuit (que manquen al segon manuscrit perquè es degueren sostreure d'allí per presentar aquests fragments a un certamen literari que Vayreda guanyà), les compaginades (des del començament fins gairebé tot el capítol VIII) preparades per l'editor

1. Marià VAYREDA. *La punyalada*. Edició d'Antònia Tayadella. Barcelona: Edicions Proa, 2004 (Col·lecció A tot vent, 423).

2. A l'article d'Antònia Tayadella «"Lo trabucaire" de Marià Vayreda, a l'origen de *La punyalada*», es publica per primera vegada aquest text (editat a *Professor Joaquim Molas. Memòria, escriptura, història*. Volum II. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2003, p. 1115-1131).